

Невен ИСАИЛОВИЋ
истраживач-стипендиста Министарства науке Републике Србије
Историјски институт
Београд

ОМИШ ПОД ВЛАШЋУ ХРВОЈА ВУКЧИЋА И БОРБА ЗА ЊЕГОВО НАСЛЕЂЕ

Град Омиш на ушћу реке Цетине био је, током највећег дела средњег века, познато гусарско упориште и место на коме су се дуго дотичале границе балканских држава. Због изузетно повољног природног положаја, у ували и на стрмим обронцима планине Мосор, ту се налазио утврђени град из кога су се лако могли угрожавати суседни Сплит и Клис, а градска лука штитила је пиратске бродове који су нападали лађе других градова и држава.¹ У Омишу се комунални живот није у значајнијој мери развио пре коначног доласка града под власт Венеције (1444), тако да се није радило о великом трговачком средишту са сложеним уређењем, већ о месту са првенствено војно-стратешком улогом.² У сачуваним историјским изворима овај град се, током читавог средњовековног раздобља, помиње најпре у контексту жалби и акција против локалних гусара и у вези са покушајима разних политичких актера да се домогну града у немирним временима. У вези са тим је и неуједначеност у броју доступних извора за поједина раздобља што важи и за Хрвојев период.

Велики војвода босански Хрвоје Вукчић Хрватинић³ био је водећи великаш у Далмацији током првих петнаест година XV века. Своју моћ је

¹ Љ. Караман, *Далмација кроз вјекове у историји и умјетности*, Сплит 1934, 82-83. Не постоји свеобухватна монографија о средњовековном Омишу, већ само низ мањих историјских радова. Најсвежији је краћи прилог М. Анчића у публикацији ur. Žarka Domljana, *Omiš i Poljica*, Omiš – Zagreb 2006.

² М. Šunjić, *Dalmacija u XV vijeku*, Sarajevo 1967, 66-69; А. Cvitanić, *Prilog proučavanju srednjovjekovnog uređenja Omiša (Fragmenti Omiškog statuta)* Izdanje Historijskog arhiva u Splitu 7 (1969) 129-141.

³ О Хрвоју Вукчићу писано је више мањих прилога, али је до сада једина монографија F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350-1416)*, Zagreb 1902. (даље: Šišić, *Hrvoje*)

стекао и одржавао делом освајањима, а делом стварањем рођачких веза са феудалцима и лавирањем између угарских претендента на престо у току сукоба на Балкану у којима су учествовале још и Босна, Венеција и друге италијанске државе. Хрвоје никада није могао да наступа самостално јер је његова власт над појединим областима морала формално да се потврди правним чином неке круне, односно неког краља који је Далмацијом или владао или претендовао да влада. Међутим, он је дуго био *de facto* владар Далмације или барем свемоћни регент свог суверена, био то краљ Остоја, Твртко II, Ладислав Напуљски или Жигмунд Луксембуршки. Могао је увек да наступа као моћнији партнер или надмоћни противник у односима са другим великашима који су имали поседе у Далмацији – Иванишом II Нелипчићем⁴, Сандаљем Хранићем и Радивојевићима. Одржавао је и активне контакте са Млечанима, Дубровчанима и далматинским комунама које су признавале угарску круну (било у лику Жигмунда Луксембуршког или у лику Ладислава Напуљског) и које нису биле под његовом непосредном влашћу. У периоду свог највећег успона (1403-1413) контролисао је читаво далматинско залеђе од Зрмање до Неретве, држећи непосредно град Сплит са титулом херцега, затим град Омиш и острва Брач, Хвар, Корчулу и Вис.

Тврдња Мавра Орбина да је Хрвоје Вукчић добио Омиш женидбом са Јеленом Нелипчић, пре јула 1401. године⁵, не може се одбацити, али ни без сумње прихватити. Град је 1397. у рукама кастелана Ивана Чемера, недвосмислено човека краља Жигмунда и бана Николе Горјанског.⁶ Чемер

⁴ Иваниш II Нелипчић (навођен често и као Иван Нелипић) био је изузетно значајна личност у Далмацији почетком XV века из редова хрватског племства, али о њему још увек нема свеобухватног историјског рада.

⁵ F. Šišić, *Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća*, Starine JAZU 39 (1938) 170-171 (даље: Šišić, *Nekoliko isprava*). Хрвојева жена која се помиње јула 1401. свакако је Јелена Нелипчић, али је тачан датум њиховог венчања непознат. Д. Ловреновић сматра да се оно одиграло 1400/1401, а М. Анчић тврди да је то било још око 1392/93. Уп. М. Анчић, *Просопографске цртице о Хрватинићима и Косачама. Прилог повијести западног Балкана с краја XIV и почетка XV стољећа*, Историјски часопис 33 (1986) 53-54 и Д. Ловреновић, *Да ли је Јелена Нелипчић била мајка Балше Херцеговића?*, Историјски зборник 7 (1986) 195 (даље: Ловреновић, *Да ли је Јелена Нелипчић*); D. Lovrenović, *Jelena Nelipčić, splitska vojvotkinja i bosanska kraljica*, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest u Zagrebu 20 (1987) 183-193 (даље: Lovrenović, *Jelena Nelipčić*); J. Мргић-Радојчић, *Доњи Крају. Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002, 94. (даље: J. Мргић-Радојчић, *Доњи Крају*)

⁶ T. Smičiklas etc., *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae XVIII*, Zagreb 1990, 171, 176-187, 209-210, 212-213, 230-231, 235-236, 251-266. Ради се о низу докумената из периода фебруар-август 1397. када су вршене промене граница између посела градова Сплита, Клиса и Омиша. У сваком од ових докумената, помиње се Иван Чемер као кастелан Омиша.

се помиње као племић у Славонији 1399. и није више на дужности кастелана.⁷ Пошто је извесни омишки кастелан средином 1399. саветовао Дубровчане да упуте посланство Жигмунду пре него покушају да са краљем измире Босанце оптужене да су пријатељи Турака, може се закључити да је Омиш тада још увек у рукама присталица луксембуршке династије.⁸ Не наводи се под чијом су непосредном влашћу били Омишани који учествују у коалицији са Клишанима и Трогиранима у рату између сплитских фракција крајем 1400. године, али је у исто време Ладислав Напуљски поклонио Омиш и многа далматинска острва свом присталици Luce de Gallis de Peochua из Фиренце, иако ниједан од тих поседа тада још увек није контролисао.⁹

Везе Хрвоја и Иваниша II Нелипчића биле су интензивне и током 90-их година XIV века, а од 1398. они дејствују у тесној коалицији напредујући из залеђа према далматинској обали, и пресудно утичући на прилике у средњој Далмацији. Иван Лучић у својим *Memorie di Trau*¹⁰ каже да је Хрвоје дошао до Омиша спретно искористивши повољне околности у време сукоба Жигмунда и Задрана због Пага, односно у време када је краљ био заточен, што би значило у пролеће 1401. године.¹¹ Хрвоје је, изгледа, као значајнији великаш, узео за себе једино утврђење на мору које је освојио заједно са својим шураком Нелипчићем – Омиш. Сплићани, предвођени кнезом Маркулом већ су августа или септембра 1401, преотели Омиш и предали га угарској посади која се ту одржала више од годину дана. Хрвоје је тражио савезнике за поновно освајање града, али су га одбили и Дубровчани (у октобру) и Млечани (у децембру 1401. године).¹²

Након што је протерана посада верна Жигмунду, најкасније јануара 1403, Омиш је припао непосредно краљу Остоји, који га је чак нудио Млечанима као трговачки центар.¹³ Док су Млечани разматрали

⁷ Исто, 510-513.

⁸ С. Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 193-194. (даље: Ђирковић, *Историја Босне*)

⁹ G. Novak, *Povijest Splita I*, Split 1978², 212-215. (даље: Novak, *Povijest Splita*); В. Макушев, Итаљјанске архивы и хранящиеся въ нихъ матеріалы для славянской исторіи. Неаполь и Палермо, 49.

¹⁰ Пуни наслов овог дела је – G. Lucio, *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù*, Venetia 1673. Превод Јакова Стипишића на хрватски: I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I-II*, Split 1979. (даље: Lucić, *Trogir*).

¹¹ Lucić, *Trogir II*, 825-826, 831.

¹² М. Пуцић, *Споменици српски I*, Београд 1858, 35-36 (даље: Пуцић, *Споменици I*); *Listine o jednošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike* (dalje: *Listine*) IV, Zagreb 1874, 451; Lucić, *Trogir II*, 822-823, 825-826.

¹³ Пуцић, *Споменици I*, 44; *Listine V*, Zagreb 1875, 14, 20-22, 36-38.

понуду, имајући одређене резерве према њој, долази до Остојиног пада маја 1404. године. Тиме је Хрвоје поново стекао потпуну и самосталну контролу над градом, а легитимитет му и није морала потврдити босанска круна пошто је нешто раније постао главни заступник угарског претендента, краља Ладислава Напуљског, у Далмацији.¹⁴ Млечани су у јулу 1404. примили захтев великог војводе да се даље не мешају у питање Омиша, на шта су му они одговорили да желе само слободу трговине.¹⁵ Тада је створена Хрвојева област у средњој Далмацији која је обухватала Сплит, Омиш, Крајину између Цетине и Неретве и острва Брач, Хвар, Корчулу и Вис која Дубровчани нису успели да добију за себе и поред демонстрације силе према Омишу децембра 1403.¹⁶ Пољица и читаво залеђе признавали су његову врховну власт, а тиме, посредно, и власт Ладислава Напуљског. Том облашћу је, са изузетком Сплита, у периоду око 1405-1410 управљао Хрвојев син Балша.¹⁷

Уочи Жигмундовог напада на Босну Млечани марта 1408. упућују своје посланике у омишки крај да тамо пронађу војводе Хрвоја и Сандаља, па можемо претпоставити да је у околини Омиша тада одржан скуп босанских великаша.¹⁸ Читава 1408. прошла је у ишчекивању слома напуљско-босанске власти у Далмацији под притиском војне офанзиве краља Жигмунда. Краљ је, заиста, тешко поразио Босну, па су се Дубровчани понадали да ће добити управу над средњодалматинским острвима.¹⁹ Међутим, Нелипчић и Хрвоје су, крајем 1408. године, успели да промене страну и помире се са Жигмундом, након чега су им потврђени поседи.²⁰

¹⁴ Šišić, *Hrvoje*, 165-167; V. Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća II*, Zagreb 1980, 361-362, 374 (даље: Klaić, *Povijest Hrvata*); *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*, Sarajevo 1942, 390 (даље: *Napretkova Poviest BiH*); Ћирковић, *Историја Босне*, 194-197; Novak, *Povijest Splita I*, 217-219. Ладислав Напуљски је 3. октобра 1403. даровао Брач, Хвар, Корчулу и Вис племићима Гвидону и Алојзију de Metafaris, али је ускоро Хрвоје постао господар тих острва. Видети: Šišić, *Nekoliko isprava*, 220; D. Vrsalović, *Povijest otoka Brača*, Supetar 1968, 85. (dalje: Vrsalović, *Povijest Brača*)

¹⁵ *Listine V*, 45-47.

¹⁶ J. Радонић, *Дубровачка акта и повеље I/1*, Београд 1934, 213-215. (даље: Радонић, *Акта I/1*)

¹⁷ Državni arhiv u Dubrovniku (=DAD), Miscellanea III, kutija III, f. 5, 24. I 1407. Видети и: J. Мрغيћ-Радојчић, *Доњи Крају*, 109, нап. 141. Напомена – Сва коришћена документа из Дубровачког архива добили смо љубазношћу проф. Симе Ћирковића који нам је уступио своје исписе на чему смо му дубоко захвални.

¹⁸ *Listine V*, 111-114.

¹⁹ Gelchich – L. Thalloczy, *Diplomatarium relationum Reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae*, Budapest 1887, 177-178 (даље: *Dipl. Rag.*); В. Ћоровић, *Хисторија Босне. Прва књига*, Београд 1940, 399 (даље: Ћоровић, *Хисторија Босне*); Ћирковић, *Историја Босне*, 210.

²⁰ I. Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*, Vindobonae 1758, 253 (даље: Lucius, *De regno*); Šišić, *Hrvoje*, 204-205.

Хрвојев утицај у Далмацији је, после тога, у извесној мери ослабио, пошто он није имао одрешене руке као у време док је био регент Ладислава Напуљског и док је на босанском престолу седео Твртко II, али је његова непосредна област остала неокрњена. Стога ни повеља краља Остоје спорне аутентичности којом децембра 1408. браћи Радивојевићима дарује, између осталог, и Омиш са Крајином, није имала практичног значаја јер је Хрвоје чврсто држао град и чак је прелазео у контра-офанзиву.²¹

Жигмунд Луксембуршки је, пре априла 1410, потврдио Хрвоју и његовим наследницима право да држе Сплит, Омиш, Неретву, Крајину и острва Брач, Хвар и Корчулу.²² Од тог времена се у актима далматинских комуна више не помиње његов син Балша, већ непосредно Хрвоје или, као његови викари, Михаило Кабужић (протовестијар и кнез Омиша) и Цвитко Толихнић (кнез Сплита). Када су се крајем 1411. краљ Остоја и Сандаљ Хранић споразумели са Жигмундом, Хрвојев положај водећег угарског присталице у Босни био је угрожен. Већ крајем 1412. чинило се да ће доћи до сукоба босанске властеле, и то уз учешће краља Жигмунда на страни Хрвојевих противника.²³

Није сасвим разјашњена позадина Хрвојевог напада на земље Сандаља Хранића у време док је Хранић ратовао са Турцима, као ни мотиви актера велике акције против Хрвоја која је уследила. Његову власт 4. јуна 1413. године одбацује Сплит, а са њиме се разилази и краљ Жигмунд који га отворено проглашава одметником²⁴ и наређује угарским и босанским великашима да га нападну. Вукчићева област убрзано се крунила – острва је краљ дао на управу Дубровчанима 17. јуна 1413,²⁵ Сплит се вратио под директну надлежност круне, а поседи у Славонији и далматинском залеђу додељени су мађарским, односно хрватским великашима.²⁶

²¹ О спорној повељи којом Остоја даје Омиш Радивојевићима 1408. године видети: Е. Fermeđžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752*, Zagreb 1892, 87-89; Lucić, *Trogir II*, 851-852; М. Динић, *Вести Еберхарда Виндекеа о Босни*, Југословенски историјски часопис 1 (1935) 352-367; Р. Anđelić, *Srednjovjekovna župa Večernike – Večerić i postanak Mostara* u: *Studije o teritorijalno-političkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo 1982, 123-129.

²² *Listine VI*, Zagreb 1878, 78-82.

²³ Ђоровић, *Хисторија Босне*, 406-409.

²⁴ Lucius, *De regno*, 258-259; G. Fejer, *Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis XV (1410-1417)*, Budae 1842, 404-411.

²⁵ *Listine VII*, Zagreb 1882, 123-125. Жигмунд такву одлуку потврђује и 25-26. јуна 1414.

²⁶ V. Klaić, *Poviest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb 1882, 245-249 (даље: Klaić, *Poviest Bosne*); Ђоровић, *Хисторија Босне*, 410-412; *Napretkova Poviest BiH*, 437-441; Ђирковић,

Када су Дубровчани преузели власт на острвима дошло је до разарања управне целине коју су до тада, поред острва, чинили Омиш и Крајина које је Хрвоје успео да задржи. Још у априлу 1413, Дубровник се жали на пиратерију, а још неколико аката упућује на закључак да су Дубровчани страховали од напада са Хрвојевих територија.²⁷ Упркос томе, прихватили су Жигмундову доделу острва актима од 3. јула 1413. године.²⁸ Краљ им је, након њихових жалби на мешање хрватског бана, изнова потврдио право да управљају Брачом, Хваром и Корчулом у његово име.²⁹ Сплит, који је збацио Хрвојеву власт, такође је хтео да дође у посед острва, али је остао празних руку.³⁰

Хрвоје се, очито изненађен ширином поменутих акција, обраћао Жигмунду, његовој супрузи и Венецији. Тек онда се, одбијен од свих, отворено обратио Турцима, иако су оптужбе да је сарађивао са Османлијама искоришћене као повод за напад на његове земље неколико месеци раније. Не знамо тачно колико је област некадашњег сплитског херцега и господара Доњих Краја била умањена нападима хрватског бана Петра Албена и босанског војводе Сандаља Хранића³¹ до тренутка када су јој у помоћ притекли Турци, први пут маја 1414. године.³² Извесно је, међутим, да је Хрвоју у далматинском приморју остао још само град Омиш. У децембру 1414. Сплићани се жале Венецији како је капетан једног млетачког брода најпре носио оружје и намирнице за Омиш, а затим убеђивао Сплићане да се немају разлога штитити од својих суседа Омишана, али да су их ови свеједно напали и нанели им знатну штету, отевши 4 брода и 10 људи.³³ Вероватно је да је Хрвоје већ почео да тражи помоћ из млетачких упоришта у Далмацији како би повратио Сплит. Турски напади на Босну и Хрватску маја/јуна 1414. и фебруара/марта 1415. године изазвали су низ

Историја Босне, 240-242; Šišić, *Hrvoje*, 224-233; Novak, *Povijest Splita I*, 234-244; D. Lovrenović, *Balkanske zemlje prema mletačko-ugarskim ratovima početkom XV stoljeća* (magistarski rad u rukopisu), Beograd 1985, 80-87 (даље: Lovrenović, *Balkanske zemlje*); J. Мргрић-Радојчић, *Доњи Крају*, 92-93.

²⁷ DAD, Reformationes, XXXIV, f. 194', 10. VI 1413.

²⁸ DAD, Reformationes, XXXIV, f. 197, 198, 198', 199, 200, 3. VII 1413.

²⁹ DAD, Reformationes, XXXIV, f. 212', 8. I 1414; Listine VII, 153-154, 158-159.

³⁰ Novak, *Povijest Splita I*, 240; F. Bulić, *Note cronologiche e documenti raccolti da Giovanni Lucio Traguriense*, *Bulletino di Archeologia e Storia Dalmata* 4 (1881) 173. (даље: Bulić, *Note*). Сплићани су тражили и потврду граница према Омишу.

³¹ Klaić, *Povijest Hrvata III*, Zagreb 1980, 79-87.

³² Најдетаљнија расправа о турским упадима и ситуацији у Босни 1414/1415. године је – С. Пирковић, *Две године босанске историје (1414 и 1415)*, *Историјски гласник* 3-4 (1953) 29-42.

³³ *Listine VII*, 193-194.

промена у односима босанских великаша и Босна је, након тога, престала да помаже краља Жигмунда. Хрвоје је уз помоћ Турака отклонио опасност од Угара који су доживели тежак пораз у Лашви почетком јула 1415. године.³⁴

Под утицајем кризе се, после дуже паузе, поново бележи пораст омишког гусарења, које је Хрвоје вероватно допустио, будући да су мете биле непријатељске територије – Жигмунду верни Сплит и острва под управом Дубровника. Осим поменутог сплитског извештаја од 18. децембра 1414. године, постоји и наредба дубровачких власти од 1. фебруара 1415. да се пошаље наоружана лађа ради демонстрације силе против Омишана и Крајињана који су пљачкали Брач и остала места под дубровачком управом и да се од преступника затражи повраћај отетог и уздржавање од даљих напада.³⁵ У фебруару и марту 1415. у току је била широка акција Жигмундових поданика да се преотме војводином последње упориште на далматинској обали – Омиш са Крајином.³⁶ Активности Дубровчана су неспорне, али су притисци можда долазили и од хрватског бана и од феудалаца окупљених око Франкопана којима је поверен највећи део далматинског залеђа. У то време се одвијају и војне акције Иваниша Нелипчића, Хрвојевог шурака, који се 1411. ородио са Франкопанима и коме је краљ Жигмунд новембра 1412. године потврдио поседе, укључујући у њих и Омиш са тврђавом Висући које тада несумњиво држи Хрвоје.³⁷ Нелипчић је у залеђу Шибеника и Задра ратовао са Млечанима, али није забележена ниједна његова активност уперена против Вукчића.

Млетачка влада пише поморском капетану 26. марта 1415. да по доласку у Шибеник заједно са градским кнезом испита ситуацију у којој се налази Омиш и да тамошњем кастелану понуди помоћ како град не би пао у руке непријатеља (мисли се свакако на поданике угарског краља, вероватно Дубровчане).³⁸ Капетан је био дужан да издејствује предају града Млечанима у случају да кастелан устврди да га не може одбранити. Дубровчани су се 25. марта правдали Хрвоју да не спремају никакву

³⁴ Ed. N. Nodilo, *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulae (1451-1484)*, Zagreb 1893, 213-214; Šišić, *Hrvoje*, 234-235; Ћирковић, *Историја Босне*, 242-243. Новија истраживања о борби Турака и Мађара на простору Босне су: С. Ћирковић, *О једном посредовању деспота Стефана између Угарске и Турске*, Истраживања 16, Нови Сад 2005, 229-240 и D. Lovrenović, *Bitka u Lašvi 1415. godine*, u: Raukarov zbornik. Zbornik u čast Tomislava Raukara, Zagreb 2005, 275-295.

³⁵ *Dipl. Rag.*, 738.

³⁶ F. Rački, *Notae Joannis Lucii*, *Starine JAZU* 13 (1881) 265. (даље: Rački, *Notae*)

³⁷ V. Klaić, *Krčki knezovi Frankopani. Knjiga prva. Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka od god. 1118. do god. 1480.*, Zagreb 1901, 200-204. (даље: Klaić, *Frankopani*)

³⁸ *Listine VII*, 196-200.

војску за напад на његов Омиш и да је криво обавештен.³⁹ Он је, међутим, та обавештења узимао за озбиљно. По свему судећи на његов позив, Турци су поново провалили у Босну и већ 26. марта Дубровчани дају наредбу Брачанима, Хваранима и Корчуланима да се наоружају у случају да дође до напада на њихова острва, будући да су се Турци појавили око Шибеника и Омиша и у Крајини.⁴⁰ Турска провала у потпуности је пресекла све активности против Вукчића. Чак су се и Франкопани обраћали Млечанима да посредују код Хрвоја да се зауставе турски напади, што говори о томе да су он и Турци најтешње повезивани у очима савременика.⁴¹

Још пре коначног обрачуна са Жигмундовим племством у западној Босни, Хрвоје је настојао да уз помоћ Млечана поврати Сплит. Упоредо са сопственим војним припремама, на располагању је имао и омишке гусаре на које, међутим, није могао да рачуна када је већи поморски поход стављен на дневни ред. Почетком маја 1415. године Хрвојев посланик је од Млечана затражио помоћ у шалитри, конопцима и другој опреми, али и лађе којима би његов господар пошао у рат против Сплићана.⁴² У замену за те услуге понуђен је сам град Омиш, што сведочи о значају Сплита.⁴³ Хрвоје је молио Венецију да посредује за њега код напуљске краљице Ђоване II, сестре и наследнице Ладислава Напуљског, и да буде укључен у евентуални мировни споразум са краљем Жигмундом. Они су му, у одговору од 10. маја, одобрили само помоћ у опреми, али не и у лађама и одбили су да приме Омиш, који тада нису сматрали корисним за себе уколико остане у пријатељским, Хрвојевим рукама.⁴⁴ Током јуна и јула, могу се пратити активности Сплита и Трогира који се удружују против све интензивнијих напада Омишана и наоружавају своје лађе против њих.⁴⁵ Да ли је до окршаја дошло и да ли је акција имала ефекта, није познато.

Дубровчани 19. октобра дају овлашћење кнезу и Малом већу да пишу Хрвоју, али и краљу Жигмунду, поводом петиције хварског посланика да се ослободи *ser Johannes Fumatus* кога су заробили Омишани.⁴⁶ Деветог

³⁹ Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* (даље: *ССПП*) I/1, Београд – Сремски Карловци 1929, 474.

⁴⁰ Радонић, *Акта I/1*, 245.

⁴¹ *Listine VII*, 212-213.

⁴² *Исто*, 200-201.

⁴³ D. Lovrenović, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić i Splitska komuna 1403-1413*, Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu (=Prilozi) 23 (1987) 37-45; Novak, *Povijest Splita I*, 231-244.

⁴⁴ *Listine VII*, 200-201. Између Млечана и Угарског краљевства владало је, још од априла 1413. године, несигурно примирје, што објашњава уздржаност Венеције према Хрвоју.

⁴⁵ Lucić, *Trogir II*, 885-886; Pavao Andreis, *Povijest grada Trogira I*, Split 1977, 147; Rački, *Notae*, 265; Lucius, *De Regno*, 260.

⁴⁶ DAD, Acta Consilii Rogatorum (dalje: Cons. Rog.), I, f. 27, 19. X 1415.

ноембра 1415. дубровачка већа разматрају да ли да се умешају и да ли да пошаљу једног свог племића у Омиш како би издејствовао да се дубровачке територије заштите од пирата и испитао став кастелана.⁴⁷ По свему судећи, ни месецима након упућене молбе, Хрвоје није добио тражену помоћ из Венеције и јужне Италије којом би повратио далматинске поседе. Његова област није у целости обновљена не зато што му се положај погоршао, већ зато што је ратовао и на другим фронтима и зато што му је понестало средстава и времена. Последње Хрвојеве активности одвијале су се на територији западне Босне коју је бранио од угарских продора, будући да је после турске најезде био у миру са краљем Остојом и Сандаљем Хранићем.⁴⁸ Сигурно је да се о његовој болести знало већ крајем 1415. или почетком 1416. године, будући да је, што се наслућује из поменутих активности Дубровчана, борба за његову далматинску оставштину, односно за Омиш, започела још пре него што је крајем марта или почетком априла 1416. умро у Доњим Крајима, вероватно у граду Котору.

Током кризе 1413/1416. омишко гусарење је обновљено и било је озбиљан проблем за сва пловила у приобаљу и на пучини средње Далмације. Нестабилне прилике погодиле су смањењу контроле над Омишанима склоним гусарењу, али се, свакако, делом радило и о свесном допуштању кастелана града да се пиратерија спроводи против бродова непријатељских комуна и држава. У прилог тезе да је пиратерија била бар делимично контролисана сведочи и чињеница да, у периоду Хрвојевог настојања да их придобије за савезнике, Млечани нису били изложени нападу. Након затишја до кога је у Омишу, на политичком плану, дошло средином 1416, даље дубровачке оптужбе против гусара морају се схватити и као извесно претеривање пошто су у то време пропали последњи покушаји Дубровчана да се одрже као важни чиниоци у средњој Далмацији, будући да је краљ Жигмунд нашао друге заштитнике својих интереса у тим областима.⁴⁹

У вези са питањем наслеђа Омиша до превирања је дошло већ крајем 1415. и почетком 1416. године. Наиме, 25. јануара 1416. Венеција, страхујући да ће град пасти у руке непријатеља, наређује кнезу Шибеника да се потруди да град пређе у млетачке руке и поручује му да сме обећати кастелану до 3000 дуката ако преда утврђење.⁵⁰ Како наводи Ф. Шишић,

⁴⁷ *Dipl. Rag.*, 740-741.

⁴⁸ Ћоровић, *Историја Босне*, 413-416; Ћирковић, *Историја Босне*, 242-243.

⁴⁹ О последњој години дубровачке власти над острвима Брачком, Хваром и Корчулом (април 1416-март 1417) видети серију докумената објављених у: Радонић, *Акта I/1*, 250-273.

⁵⁰ *Listine VII*, 214.

настала је права јагма за власт над Омишом.⁵¹ Све заинтересоване стране – Хрвојеви наследници, Венеција, Нелипчић, Дубровчани, Сплићани, краљ Остоја – имале су или оправдане разлоге за контранапад на гусаре или претензије на поседовање града. Дубровчани, Сплићани и Трогирани били су изложени интензивним пљачкашким нападима Омишана, а Република св. Влаха је, уз то, дуго гајила амбиције према средњодалматинским острвима. Венеција је од 1409. године сматрала да је легитимни поседник читаве Далмације, а обзири према Хрвоју окончани су његовом смрћу. Омиш је за краља Жигмунда представљао посед угарске круне⁵², а своја права је истицао и босански краљ Остоја као примарни Вукчићев суверен и некадашњи непосредни господар Омиша (1403-1404).⁵³

Најкасније до краја марта 1416. године, јасно је да Омиш контролише Хрвојева удовица, Јелена Нелипчић.⁵⁴ Зашто баш она, а не његов син Балша (ако је још био жив), Балшине ћерке⁵⁵ или Хрвојев синовац Јурај Војсалић?⁵⁶ Преко овог питања се олако прелазило у досадашњим историјским радовима. Очито је Орбинова реченица да је Вукчић добио град Омиш преко жене Јелице (Јелене)⁵⁷, уз још неколико непотпуних обавештења из докумената који говоре о Хрвојевом венчању са Јеленом, била довољна да настане тумачење по коме је Омиш баштина Нелипчића коју је Хрвоје добио као мираз, и то по угарском праву јер мираз није

⁵¹ Šišić, *Hrvoje*, 235-236; Klaić, *Povijest Hrvata III*, 104.

⁵² В. Клаић је у својем делу о Франкопанима (Klaić, *Frankopani*, 204) цитирао регест повеље краља Жигмунда кнезу Иванишу Нелипчићу од 28.11.1412. која садржи списак области које му краљ потврђује (укључив и Омиш са Висућим) и које кнез после смрти може пренети на своју ћерку Катарину, тада вереницу, а касније супругу Ивана VI Франкопана. Уп. R. Lopašić, *Spomenici tržачkih Frankopana. Popis poviestnih dokumenata porodice Frankopanske nalazećih se u gradu Porpettu kod Vidma u Italiji*, *Starine JAZU* 25 (1892), 322 (даље: Lopašić, *Porpetska regesta*); F. Šišić, *Iz arkiva u Željeznom*, *Vjesnik Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arkiva* 7 (1905) 170 (даље: Šišić, *Iz arkiva u Željeznom*) и L. Thalloczy – S. Barabas, *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus I (1133-1453)*, *Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria XXXV*, Budapest 1910, 161-169, 189-191.

⁵³ Пуцић, *Споменици I*, 44; М. Šunjić, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. st.)*, Sarajevo 1996, 96-99, 164, 167. (даље: Šunjić, *Bosna i Venecija*)

⁵⁴ DAD, Cons. Rog., I, f. 41, l. IV 1416.

⁵⁵ О наследницима Балше Херцеговића видети: Ловреновић, *Да ли је Јелена Нелипчић*, 197-198; Р. Џоковић, *Veliki knez bosanski Tvrtko Borovinić*, *Croatia Christiana Periodica* 37 (1996) 57-81.

⁵⁶ *ССП I/1*, 510-511; *ССП I/2*, Београд – Сремски Карловци 1934, 4-5; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 108-121.

⁵⁷ ... *hebbela terra d'Olmisa permezo della sua moglie Ielizza*. М. Orbini, *Il Regno degli Slavi hoggi corrottamente detti Schiavoni*, Pesaro 1601, 364. Такође у преводу: М. Орбин, *Краљевство Словена*, Београд 1968, 158.

забележен у босанском праву.⁵⁸ Из тих разлога, град би, после Хрвојеве смрти, припао Јелени, а не Балши коме она није могла бити мајка.⁵⁹ Овакво тумачење, иако није сасвим неосновано, није једино могуће.

Не постоји ниједан сачувани акт, пре 1412. године, којим је неки владар даровао или потврдио Нелипчићима Омиш. Талоцијеве тврдње да је Хрвоје браком са Јеленом добио више кастела ничим нису поткрепљене, а називи кастела нису дати.⁶⁰ Град је до средине XIV века припадао Шубићима Брибирским, а од септембра 1355. краљу Угарске који је преко банова и подбанова (бановаца) директно постављао кастелане.⁶¹ Након краткотрајне босанске власти над градом 1387-1394⁶², током које су га једно време, а можда и све време, држали чланови породице Хорват, наставила се пракса из периода 1355-1387, све док Хрвоје није узео Омиш. Лучић је као извор детаљнији и поузданији од Орбина и његово тумачење, иако недовољно прецизно, упућује на то да је Хрвоје Омиш стекао освајањем, а не миразом. Нелипчић је био у коалицији са Хрвојем, помажући му крајем 1401. да поврати омишку тврђаву коју су Сплићани предали Жигмундовим присталицама, све док се 1408. године и сам није трајно вратио у верност луксембуршкој династији.⁶³ Краљ Жигмунд му је повељом из 1412.⁶⁴ дозволио да своје поседе после смрти остави ћерки Катарини и

⁵⁸ Lovrenović, *Jelena Nelipčić*, 184. Више о миразу у Хрватској и Босни видети: А. Dabinović, *Hrvatska državna i pravna povijest*, Zagreb 1940, 362-366; S. Ćirković, *Bosanska crkva u bosanskoj državi*, u: *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine I. Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo 1987, 241-242.

⁵⁹ Lovrenović, *Da li je Jelena Nelipčić*, 195-198.

⁶⁰ L. Thalloczy, *Povijest banovine, grada i varoši Jajca (1450-1527)*, Zagreb 1916, 34. Талоци се у критичком апарату позива на Дипломатар Франкопана I, стр. 116. Ради се очито о погрешном цитирању, јер се Нелипчићи помињу на стр. 161, и то у контексту односа Иваниша Нелипчића и Франкопана 1411. године, а не у контексту Јелене Нелипчић. Омиш ту уопште није поменут. Грешка у фусноти постоји и у мађарском издању *Povijesti Jajca* – L. Thalloczy, *Jajca (bansag, var es varos) története 1450-1527*, Budapest 1915, 48.

⁶¹ Klaić, *Povijest Hrvata II*, 139-150.

⁶² Најпотпунији историографски приказ босанске власти над Далмацијом је магистарски рад М. Анчића у рукопису: М. Анчић, *Bosanska vlast u Hrvatskoj i Dalmaciji 1387-1394*, Beograd 1985.

⁶³ Šišić, *Iz arkiva u Željeznom*, 167-169; Lopašić, *Porpetska regesta*, 321; Klaić, *Povijest Hrvata II*, 389.

⁶⁴ Видети нап. 52 и R. Lopašić, *Hrvatski urbari I*, Zagreb 1894, 4-5. У то време, 1412, почео је дуготрајни сукоб Венеције и Нелипчића. Кнез Иваниш је постао штит угарских интереса у Далмацији и краљ му се морао одужити за такву верност. Могуће је да се крајем 1412. у круговима око краља Жигмунда већ спремао акција против Хрвоја и да је Нелипчићу, као верном краљевом присталици чији поседе готово потпуно окружују Омиш, дат и овај град. О томе да је он породична баштина Нелипчића, нема ни речи. С друге стране, нема превише простора за сумњу да се ради о 1412, а не о некој другој години,

њеном веренику Ивану VI (Анжу) Франкопану кога је посинио.⁶⁵ Али док се у уговорима између Франкопана и Нелипчића из 1411. као Иванишови поседи јасно набрајају: цетинска и рамска кнежина, Петрово Поље, као и тврђаве Клис, Чачвина, Прозор, Кључ, Звониград, Травник, Сињ и Камичац, нигде нема ни помена Омиша и Висућег. Они се помињу искључиво у Жигмундовој повељи кнезу Иванишу из новембра 1412. године, из чега следи да Нелипчићи никада пре тога нису били господари или баштинници Омиша.⁶⁶

Да ли је Јелена Нелипчић, Хрвојева жена, узела Омиш из руку супругових кастелана пре него што је он умро? На ово питање се не може дати прецизан одговор. Ако узмемо за тачан тренутно у историографији прихваћен, оквирни, датум војводине смрти⁶⁷, можемо бити сигурни да није могло проћи више од неколико дана до њеног преузимања контроле над градом. Хрвојева смрт се, по свему судећи, очекивала већ почетком 1416. године, имајући у виду да није било отпора Јеленином преузимању Омиша. Изгледа да је она успела да се наметне као важна и утицајна личност, односно да је сопственом иницијативом успела да постави своје људе на чело омишке посаде. О њеној самосталној делатности у политици постоје бројна сведочанства.⁶⁸ У историографији је било тумачења да је можда постојао и договор између Јелене и других Хрвојевих наследника о сукцесији, и да је подразумевао да њој припадне Омиш као враћен мираз⁶⁹,

пошто су три различита преписа повеље навела 1412. годину. Међутим, треба оставити и минималну могућност погрешног датовања, јер су нпр. Шишићеви регести од редакције часописа *Vjesnik Zemaljskog arkiva* (видети: Šišić, *Iz arkiva u Željeznom*, 177) оцењени као лоше састављени и датовани.

⁶⁵ Klaić, *Frankopani*, 200-201, 206; Bulić, *Note*, 87.

⁶⁶ Иваниш II Нелипчић се у интитулацијама у свим документима пре 1416. наводи као кнез Цетине и Клиса, понекад и Раме, али никада Омиша. У низу докумената које је Нелипчић размеђивао са Франкопанима, он се као господар Омиша помиње тек од 1422. године.

⁶⁷ Хрвоје Вукчић је према расположивим подацима из извора умро крајем марта или почетком априла 1416. године. Никола Јорга устврдио је да један дубровачки документ који Пуцић датује у 1416, треба да се датује у 1415, што би значило да је Хрвоје умро раније него што се мисли, дакле можда чак и знатно пре 21. марта 1416. Дубровачки документ од 1. IV 1416. (видети нап. 54) могао би значити да је Хрвоје већ био мртав пре 1. априла јер се у њему војвоткиња Јелена наводи као жена „olim Chervoye“. Видети: Пуцић, *Споменици I*, XV; N. Jorga, *Notes et Extraits pour servir a l'histoire des croisades au XV siecle II*, Paris 1899, 152.

⁶⁸ О значајној улози војвоткиње Јелене у историји Далмације и Босне почетком XV века детаљно је писао је Дубравко Ловреновић. Видети: Lovrenović, *Jelena Nelipčić*, 183-193.

⁶⁹ *Napretkova Poviest BiH*, 449; Klaić, *Povijest Hrvata III*, 93; Ловреновић, *Да ли је Јелена Нелипчић*, 197-198; J. Мргић-Радојчић, *Доњи Крају*, 108. Хрвоје је, да би јој се одужио за

али је могуће да се заправо радило о њеном једностраном чину. Да ли је она од почетка намеравала да град преда брату или је размишљала да га однесе у мираз будућем мужу, краљу Остоји? Догађаји су се одвијали исувише брзо да би се могло расправљати о мотивима. Јелена није сама боравила у Омишу, већ њен кастелан који је заменио Хрвојеве кастелане који су са породицама и посадом отишли у Босну, након што је једног од њих тамо већ био задржао Дубровчанин Микације, кастелан града Бистрице.⁷⁰

Овде се треба запитати ко је Микације и која је овлашћења имао. Ради се, заправо, о Михаилу Кабужићу (*Micotio de Saboga*), Хрвојевом човеку од поверења и протовестијару који је у његовој служби, а касније у служби краљева Остоје и Стефана Остојића провео много година. Ова контроверзна личност, обављала је за Хрвоја многе дужности, а сматра се одговорном и за довођење Турака у Босну и Хрватску 1414/1415. године. Занимљиво је да је он имао крупна задужења у средњој Далмацији, као Хрвојев викар за управну целину коју су чинили Омиш, Крајина и острва. У серији сплитских ректора, сазнајемо да је 13. августа 1411. у својству викара сплитског херцега и кнеза Омиша, заједно са сплитским кнезом Цвитком Толихнићем водио суђење у спору неких Брачана и Хварана.⁷¹ Постао је, заједно са Толихнићем, сплитски племић 1412. године.⁷² Можда је и 1416. био на положају кнеза Омиша надлежног за Хрвојеве далматинске послове, са седиштем у Бистрици. То што се наводи као кастелан не значи да је деградиран у звању. У чије је име наступао и шта је пренео кастелану Билославу није познато, али је одмах затим дошло до замене Хрвојевих кастелана Јелениним. Да ли су кастелани опозвани или су својевољно напустили Омиш у време када је умро Хрвоје? Билослав је можда у Бистрици сазнао за војводину смрт, па је договорена смена посаде након што је Јелена на непознат начин издејствовала преузимање града.⁷³ Друга могућност је да је она у својству Хрвојеве супруге, без

новчану позајмицу, завештао Јелени своје поседе у Сланском приморју, кућу у Дубровнику и жупу Врбању са градом Котором априла 1412, али нигде не постоји запис да је исто учинио са Омишом. Видети: *ССП I/1*, 549-551. Повеља којом јој оставља Омиш или никада није ни постојала, или није сачувана, као ни било какав други акт о подели Хрвојевих поседа.

⁷⁰ Град Бистрица (Хливно), данас Ливно, у руке Хрвоја Вукчића доспева на прелазу из XIV у XV век. Више о Бистричком граду видети: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, према регистру.

⁷¹ F. Bulić, *Serie dei Reggitori di Spalato*, *Bulletino di Archeologia e Storia Dalmata* 13 (1890) 47-48.

⁷² *Исто*, 48; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 97-98.

⁷³ Šunjić, *Bosna i Venecija*, 128-129. М. Шуњић је сматрао да је Микације задржао кастелана Билосава у Хливноу као представник војвоткиње Јелене и да су Билослав и Остоја тада опозвани.

икаквог договора, једноставно послала своје људе да преузму тврђаву када је сазнала за одлазак кастелана Остоје и Билослава. Извори нам не пружају јасан одговор ни јасну хронологију збивања.

Морамо се начас дотаћи и претпоставке да је Михаило деловао у њено име и у њену корист. Такав закључак би се могао наметнути, ако бисмо усвојили хипотезу да се радило о договореној смени, а не о упаду Јеленине посаде у Омиш. Међутим, ако су у том тренутку Кабужић и Јелена и били у добрим односима, то ће се драстично изменити кроз неколико година. Из дубровачких судских записника са суђења Михаилу оптуженом да је наносио штету свом родном граду (1419) сазнајемо да је дубровачко посланство код краља Стефана Остојића било 1418. изложено жестоким протестима Кабужића који је замерао Дубровчанима што су Хрвојеве поседе 1416. предали Јелени Нелипчић, а не краљу Босне као његовом легитимном наследнику.⁷⁴ Војвода Павле Радивојевић истакао је да је Михаило имао огроман утицај на краља и да га је убеђивао да нападне Дубровник.⁷⁵ Не може се, дакле, искључити ни могућност да је Јелена од почетка деловала самостално или у садејству са братом како би Омиш остао у Угарској.⁷⁶ Уз то, Хрвојеви кастелани су већ били показали спремност да предају град Млечанима, што никако није могло ићи у корист Нелипчићима.

Којим је правом Јелена држала град и којим га је правом предала брату? Чини се да је она до Омиша дошла искористивши повољан тренутак, а да је оправдање за преузимање власти над градом налазила у чињеници да је била Хрвојева жена и представница хрватског племства. Ако бисмо се водили Орбиновом тврдњом, која се не сме *a priori* одбацити, она је Омиш узела назад, као своју породичну баштину, као део Угарског краљевства под чијом је круном била и породица Нелипчића чији су се бројни и компактни поседи налазили у непосредном суседству Омиша. Ако је то био случај, она је слободно располагала градом и могла је одлучити да га не донесе у мираз будућем мужу, босанском краљу Остоји, већ да га преда свом брату Иванишу Нелипчићу.⁷⁷ Па опет, могуће

⁷⁴ О бројним Јелениним проблемима у вези са наследством Хрвојевих посела видети: ССПП I/1, 551-552; Lovrenović, *Jelena Nelipčić*, 188-192 и Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Крају*, 115.

⁷⁵ DAD, Lamenti politici, II, f. 326-327', 14. и 21. IV 1419. Видети и: В. Крекић, *Cirkulacija informacija između Dubrovnika i Bosne u prvoj polovini XV vijeka*, Godišnjak društva istoričara BiH 39 (1988) 55; М. Анчић, *Politička struktura kasnosrednjovjekovne Bosne u: Na rubu Zapada. Tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, Zagreb 2001, 77, нап. 189.

⁷⁶ Klaić, *Povijest Hrvata III*, 93.

⁷⁷ Ђоровић, *Хисторија Босне*, 419; Šunjić, *Bosna i Venecija*, 144; Д. Ловреновић, *Цетински кнез Иваниш Нелипчић у политичким превирањима у Далмацији крајем XIV и током првих деценија XV стољећа*, Прилози 22 (1986) 215. (даље: Ловреновић, *Иваниш Нелипчић*)

је и да је постојала Хрвојева повеља којом је супрузи завештао Омиш, али таква исправа није сачувана, нити се помиње у другим савременим или познијим исправама. Прави господар града у рано пролеће 1416. године била је, *de facto*, Јелена, мада о основама њене власти, и да ли су оне биле и *de iure* не можемо дати коначан закључак јер доминирају аргументи *e silentio*.

Најкасније крајем марта 1416. године, Дубровчани су сазнали да Јелена контролише Омиш и стога јој се 1. априла обраћају у вези са „питањем Омишана“. Радило се о дубровачким акцијама против гусара које су биле у току, и за које је упутство капетану галеота било дато 7. марта 1416.⁷⁸ Млетачки архив нам пружа више обавештења, између осталог и о обнови пиратерије против поданика Републике св. Марка. Трећег априла Венеција налаже поморском капетану да провери жалбе Задрана у вези са гусарским нападима из Омиша, Крајине или Трогира и да спречи такве активности уколико су тачне.⁷⁹ Три дана касније, 6. априла, Веће умољених пише млетачком кнезу Шибеника, Блажу Делфину, поводом његовог обавештења од 18. марта да су Дубровчани са три брода дошли пред Омиш да траже град од кастелана који је тај захтев одбио.⁸⁰ Хрвојева област се убрзано распадала. Кнез наводи да су кастелани, угрожени од Дубровника, били крајње расположени према Млечанима. Република одобрава Делфину средства за помоћ у одбрани Омиша и наређује да се поморски капетан Пјетро Лоредано, по могућству, задржи у Шибенику у вези са омишким питањем. Истог дана, 6. априла, послате су детаљније инструкције и самом Лоредану. Из њих се сазнаје да је кнез Делфино преговарао са босанским кастеланима у Омишу и да су они вољни предати град Венецији, када се један од двојице врати из Босне где је отишао да одведе породицу. Република је свесна могућности дубровачког напада на град и предлаже да се кастелани помогну средствима и људством, а у случају да се град преда Млечанима штитили би га Шибенчани, уз напомену да се млетачка застава не ставља преурањено на утврђење.⁸¹ У свом акту од 13. априла Дубровчани, пак, бодре лигу Хварана и Брачана против Омишана и Крајињана, дајући им подршку за хватање пирата, али не обећавајући додатну помоћ.⁸²

Из млетачке инструкције од 27. априла сазнајемо да је до смене кастелана у Омишу дошло између краја марта и 15. априла. Тада су

⁷⁸ DAD, Acta Consilii Minoris, I, f. 73, 7. III 1416.

⁷⁹ *Listine VII*, 218-219. Трогирске пирате помиње и Лучић августа 1412. Видети: Bulić, *Note*, 173.

⁸⁰ *Listine VII*, 219-220.

⁸¹ *Исто*, 220-221.

⁸² *Dipl. Rag.*, 741.

Хрвојеви кастелани Остоја и Билослав трајно напустили Омиш са породицама и посадом и вратили се у Босну. Уместо њих дошао је неименовани кастелан са 30 пратилаца у име војвоткиње Јелене Нелипчић.⁸³ Млетачка влада гледа на све то као на онеспокојавајуће вести и пише Блажу Делфину у Шибеник да се потруди да непријатељи не заузму Омиш, а ако се то деси да се са војвоткињом или краљем Остојом преговара о евентуалној предаји или продаји града за суму до 5000 дуката.⁸⁴ Ово пре значи да су до Венеције стигле вести о планираној удаји Јелене за Остоју, него да су се босанском краљу хтели обратити као Хрвојевом суверену под чијом се круном налазио Омиш. Сам краљ вероватно је био заинтересован за град и планирао је да женидбом дође до њега, па је тешко веровати да би га у том тренутку дао Млечанима.⁸⁵

Вести су путовале споро, па је Венеција до краја маја покушавала да за себе добије Омиш. Међутим, војвоткиња Јелена је, пре удаје за Остоју, прекинула изгледе за даљи продужетак кризе тиме што је у априлу поклонила град свом брату Иванишу Нелипчићу који је 3. маја у Клису, заједно са женом Елизабетом, потврдио сва права Омишанима који су „много трпели у овим немирним временима“, називајући се притом хрватским баном и по први пут кнезом цетинским, рамским, клишким и *омишким*.⁸⁶ Млетачка влада која са овим још увек није била упозната, 7. маја одговара на писмо кнеза Блажа Делфина из друге половине априла у коме је он саопштио да је нови кастелан Омиша вољан да преда град Венецији за 3000 дуката и заштиту. Кнезу се пише да занемари претходна упутства јер још увек није закључен брак Јелене и Остоје и да проба да све уговори директно са поменутиим кастеланом.⁸⁷ Јасно је да је Венеција сматрала Јелену господарицом Омиша, али та чињеница не објашњава порекло њене власти. Тек 29. маја 1416. године млетачка већа констатују да је град прешао у руке војвоткињиног брата Иваниша, цетинског кнеза и поданика угарског краља. Венеција доноси одлуку да се у питање Омиша више не меша, сем ако га Иваниш не жели сам предати. Блажу Делфину се наређује да занемари ранију понуду кастелана сер Сарацена

⁸³ Klaić, *Povijest Hrvata III*, 93; Lovrenović, *Jelena Nelipčić*, 187-188.

⁸⁴ *Listine VII*, 222.

⁸⁵ D. Lovrenović, *Balkanske zemlje*, 88-89.

⁸⁶ F. Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii, Vindobonae* 1858, 279-280. О спорној титули бана којом се именује Иваниш Нелипчић, иако ту дужност у периоду од 1414 до 1419 врши Иван Албен од Медведграда, видети: Klaić, *Povijest Hrvata III*, 105; V. Klaić, *Rodoslovlje knezova Nelipića od plemena Svačić*, *Vjesnik hrvatskog arheološkog društva* (nova serija) 3 (1898) 14; Lovrenović, *Иваниш Нелипчић*, 215-216.

⁸⁷ *Listine VII*, 223.

Козе, човека из шибенског краја, који је раније изразио спремност да преда град Млечанима.⁸⁸ Биће да је сер Сарацен Коза дошао на место кастелана Омиша одмах по смени Хрвојевих људи као човек војвоткиње Јелене и вероватно је да је он тај кастелан који је нудио предају града за 3000 дуката. У несигурним временима такви примери нелојалности нису били зачуђујући.

Чини се да је почетком августа 1416. ситуација на средњем Јадрану и даље била веома узбуркана, о чему сведоче два дубровачка акта. Први, од 3. августа, упућен је бану Ивану, односно Иванишу Нелипчићу, као жалба на поморске препаде његових поданика. Наиме, истиче се да су од доласка на власт банове сестре Јелене, и њених кастелана опљачкани неки дубровачки племићи који су у Омиш дошли као посланство свог града, а у јуну су Омишани напали и једну дубровачку лађу и отели робу. Од бана и његове жене, којој је послато писмо истоветног садржаја, тражи се да утичу на своје поданике да више не нападају суседе и да живе у миру са њима.⁸⁹ Следећег дана, 4. августа, Дубровчани пишу и кнезу Гргуру Дражетићу, који је, изгледа, био Нелипчићев кастелан Омиша, да су Омишани отели један њихов бригантин. Дражетић се наводи као банов подложник, а бан је, као и Дубровник, слуга краља Жигмунда и стога Омишани не треба да нападају Дубровчане. Тражи се од овог властелина да спроведе у дело жељу свог господара да се издејствује мир и да се не понове инциденти попут крађе тканине код острва Шолте.⁹⁰

Нелипчић се није превише обазирао на апеле, па је Дубровник 12. октобра 1416. одлучио да пише директно краљу Жигмунду да Иваниш Цетински држи град Омиш са својим кастеланима у краљево име, а да истовремено његови службеници и омишки гусари нападају и пљачкају поседе краљевих поданика, у градовима и на острвима. Жигмунд се обавештава да су Дубровчани принуђени да опреме, наоружају и пошаљу један бригантин да ухвати пирате и задовољи правду. Краљ се моли да утиче на Иваниша да прекине непријатељства и обезбеди мир на мору, пошто пирати долазе са угарске територије.⁹¹ Дубровачких жалби било је и касније, али знатно мање, пошто су њихове амбиције доживеле тежак ударац када им је краљ Жигмунд одузео острва Брач, Хвар и Корчулу 21. септембра 1416. године и предао их, на предлог хварских посланика, на управу Ладиславу Јакши од Кушаља.⁹² Дубровчани су, изгледа, пре тога

⁸⁸ Исто, 224.

⁸⁹ *Dipl. Rag.*, 259-260.

⁹⁰ Пуцић, *Споменици I*, 135-136; *ССП I/1*, 545-546.

⁹¹ *Dipl. Rag.*, 260-262.

⁹² *Listine VII*, 228.

настојали да им краљ додели Омиш, јер је у Нелипчићевим рукама извориште нереда, али таква активност није уродила плодом.⁹³

Нелипчић је задржао Омиш све до смрти 1434. године⁹⁴, а могућност његовог мешања у послове других приморских комуна окончана је млетачким преузимањем највећег дела далматинских градова и острва 1420. Након краће владавине хрватских феудалаца Франкопана и Таловаца (1434-1440)⁹⁵, Омиш је прешао у руке босанског великог војводе Стефана Вукчића Косаче (1440-1444), а затим у руке Млечана (1444)⁹⁶ који ће га, уз прекиде периодима турске власти, држати све до краја XVIII века и пропасти Републике св. Марка.

Док су синтезе историје Босне, Хрвата и Далмације само посредно дотакле питања доласка Омиша у руке Хрвоја Вукчића и преласка града у руке Иваниша Нелипчића⁹⁷, уже и детаљније студије и расправе сагледавале су их једнострано као да се не ради о спорној ствари. Закључак који ћемо ми понудити је да је Омиш *de facto* и недвосмислено био део

⁹³ Радонић, *Акта I/1*, 250-273; Клаић, *Povijest Hrvata III*, 104-105; Vrsalović, *Povijest Brača*, 87-88.

⁹⁴ Клаић, *Frankopani*, 223-225. У архивима Франкопана сачувало се мноштво повеља Иваниша II Нелипчића из периода 1410-1434, а највећи број је објављен у: L. Thalloszy – S. Varabas, *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus I*, Budapest 1910.

⁹⁵ Клаић, *Frankopani*, 225-228.

⁹⁶ Ћоровић, *Хисторија Босне*, 457-458, 470; Ћирковић, *Историја Босне*, 274, 277; С. М. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић-Косача и његово доба*, Београд 1964, 41-43, 73-74; Клаић, *Povijest Hrvata III*, 237-241; М. Ђунјић, *Pomjeranje mletačkih granica u Dalmaciji sa susjedima tokom XV stoljeća*, *Godišnjak Društva istoričara BiH* 15 (1966) 50-51.

⁹⁷ Већина аутора синтеза само је констатовала да је Јелена Нелипчић пре удаје за Остоју предала град брату, не објашњавајући како је град првобитно дошао у Хрвојеве руке: „Хрвојева удовица предала је сама својој нелипчићкој породици тврди Омиш, (Ћоровић, *Хисторија Босне*, 419); „Balša je...nasledio sve [Hrvojeve] oblasti u Bosni, dočim su se za one u Hrvatskoj i Dalmaciji otimali Mlečani, Dubrovčani, Splitsani i kralj Ostoja. Kralj je osobito htio dobiti u ruke Omiš, na koji su i Mlečani bili bacili oko... Nadao se Ostoja da će po njoj [Jeleni] dobiti Omiš i još koje druge gradove u Hrvatskoj, ali Jelena darova Omiš bratu Ivanišu Nelipiću.“ (*Napretkova Poviest Bosne*, 449); „краљ Остоја је ... преко ње [Јелене] добио већи део Хрвојеве области... Омиш је Хрвојева удовица још пре друге удаје дала своме брату Иванишу Нелипчићу. Босански краљеви су доцније много пута потезали право на овај град вероватно као део Хрвојеве баштине.“ (Ћирковић, *Историја Босне*, 245). Једино В. Клаић помиње Јелену као „баштаницу Омиша,, али нигде не тврдећи да јој град припада по било ком основу мимо брака са Хрвојем и истичући да је утврду предала брату (Клаић, *Poviest Bosne*, 256). Хрвојев биограф Ф. Шишић кратко наводи „За Омиш и susjednu Krajinu наста сада права јагма...no njima zavlada konačno knez Ivaniš Nelipić, brat Hrvojeve udovice.“ (Шишић, *Hrvoje*, 235-236). Л. Талоци је први, на недовољно јасан начин, у својој *Povijesti Jajca* (видети нап. 60) истакао став да је Вукчић добио „znatan broj kaštela,, браком са Јеленом Нелипчић, а касније су тај став усвојили и покушали да разраде и образложе и други истраживачи који су се бавили Хрвојевим временом.

области Хрвоја Вукчића у периоду пролеће-лето 1401, а затим поново од 1404. до 1416. године. До њега није дошао браком са Јеленом Нелипчић већ освајањем које се десило после 1399, а најкасније до пролећа 1401. После збацивања краља Остоје 1404, задржао је град као регент краља Ладислава Напуљског, а затим и као присталица краља Жигмунда до 1413. Последње три године живота бранио га је као лични посед, као обласни господар не стојећи иза било које круне, па ни иза своје матичне босанске.

Омиш је био предмет интересовања свих учесника у политичком животу западног Балкана најпре као војно утврђење и стратешки важно лучко упориште, а јагма око града после смрти војводе Хрвоја 1416. године настала је услед његовог тадашњег нејасног статуса и чињенице да је ту било легло гусара који су угрожавали широко окружење, било да су деловали самостално или као помоћ обласном господару против његових непријатеља на мору. Међутим, Омиш није био богато трговачко средиште, те је био интересантан само у периоду док је деловао као лак и користан плен (првенствено за Венецију и локалне феудалце), као истурена тачка једног ђудљивог обласног господара коју ваља елиминисати (првенствено за Угарску) или као извор озбиљних недаћа који треба зауставити (првенствено за приморске градове и острва).

Борба за Хрвојево наслеђе завршила се преласком Омиша у руке Иваниша Нелипчића који је изашао као коначни победник. Предаја града Нелипчићима била је својеволјни и лични чин војвоткиње Јелене у корист брата, чин који је у Угарској имао утемељење у повељи краља Жигмунда из 1412, а у Босни и Венецији ни у каквом признатом правном акту. Да ли су свршен чин и политичка домишљатост, нека изгубљена даровна повеља или договор о сукцесији Хрвојевих поседа учиниле Јелену господарицом Омиша крајем марта 1416. немогуће је утврдити. Венеција је наставила да град теоријски присваја позивајући се на куповину права на Далмацију 1409. године, а Босна је, након краћег затишја, повратком Твртка II на власт, обновила своје претензије на некада Хрвојев Омиш управо у савезу са Млечанима.⁹⁸

⁹⁸ Стефан Остоја и Стефан Остојић нису поново покушавали да узму Омиш. Такве акције ће предузети прво краљ Твртко II у савезу са Млечанима (почетком 20-их година XV века), а касније Стефан Вукчић Косача (1440). Потоњи је био успешан и завладао је градом, да би га трајно изгубио од Млечана (1444), што је утврђено и мировним уговором (1445). Његови дипломатски покушаји да поврати град могу се пратити у дугом периоду од 1449-1463. Видети: *Listine IX*, Zagreb 1890, 310-311, 345-346, 411-412, 455-456; *Listine X*, Zagreb 1891, 2-3, 69-75, 283-288.

Neven Isailović

**HRVOJE VUKČIĆ'S RULE IN OMIŠ
AND THE STRUGGLE FOR HIS SUCCESSION**

Summary

According to the available sources, Great Duke of Bosnia Hrvoje Vukčić Hrvatinić initially came into possession of Omiš by conquest sometime between 1399 and the spring of 1401, gained full control of it in 1404 after the deposal of King Ostoja and held it until his death, early in 1416. Most of the time he recognized supremacy of one of the two contending kings of Hungary – first of Ladislaus of Naples (1401-1408) and then of Sigismund of Luxemburg (1408-1413), but he usually acted on his own. During the last three years of his life he defended the town as an independent lord. There is no proof that he acquired Omiš through his marriage with Jelena, the sister of the count Ivaniš II Nelipčić.

The beginning of Hrvoje's rule was marked by his efforts to organize a virtually independent territory consisting of the coast between the rivers of Cetina and Neretva (the area known as Omiš and Krajina) together with the islands of Brač, Hvar and Korčula, acting as the representative of the pretender Ladislaus of Naples. Following the attack of King Sigismund on Bosnia in 1408, Hrvoje changed sides and was confirmed in his possessions by the king, although his power was slightly diminished.

Hrvoje's territories were imperiled after he had fallen out with King Sigismund in the spring of 1413, following the charges of Duke's cooperation with the Turks. As his only possession in Dalmatia remained the fortress of Omiš, it became the center of his activities for regaining the lost territories in the region. Many political players entered the fight for Dalmatia. The great interest in Omiš was primarily the consequence of the intention of involved political parties to unite, under their rule, the areas of Omiš, Krajina and the Islands, whereby they would gain an important strategic spot with a harbour and long coastline. The Kingdom of Hungary tried to reunite Dalmatia under its rule once again. The Republic of Venice strived to take over the territories it had bought for a great amount of money from Ladislaus of Naples. The coastal cities – Split, Trogir and Dubrovnik were endangered by the piracy of the citizens of Omiš and therefore their counterattack was a natural reaction. Croatian nobles in Dalmatia also tried to expand their power and authority to Omiš.

After Hrvoje's death and since none of the parties engaged in the struggle gained the upper hand, the circumstances and her ability made Hrvoje's widow Jelena the lord of Omiš, whereas her act of giving it away to her brother, which silently ended the crisis, seems to have been arbitrary and not a result of some agreement of succession of Hrvoje's lands and possessions. Hungary made no complaint, as Nelipčić was its loyal subject, but Bosnia and Venice soon after (in the early 1420's) renewed their demands for Omiš.